

***Babička* v didaktickém hávu v minulosti a dnes**

Jak a kdy číst *Babičku* ve škole?

JANA ČEŇKOVÁ

Výchozí situace – současná čtenářská a didaktická recepce *Babičky*

Babičku, s podtitulem *Obrazy venkovského života*, kanonické dílo české literatury a stejně tak kanonické dílo čítankové a doporučené školní četby, jsme analyzovali z hlediska vývoje jejích úprav (edice pro mládež), didaktických návodů a úryvků v čítankách přibližně v období od roku 1870 až do počátků 21. století. Zaměřili jsme se na doporučenou četbu a recepci tohoto díla u dětí ve věku 10–15 let, tj. v současném vzdělávacím systému pro nižší sekundární stupeň. V tomto věkovém rozmezí byly úryvky z *Babičky* nejčastěji zařazovány do čítanek a dílo bylo doporučováno jako souvislá nebo mimočítanková četba (povinná nebo doporučená) zejména v 5. až 9. ročníku sekundárního stupně základního vzdělávání.

Babička je obecně stále vnímána jako dětská četba – výzkumy čtenářských preferencí (2001, 2002) uvádějí *Babičku* jako dílo, které je čtené a vyhledávané, což vychází zejména ze stereotypů školní četby a ediční praxe. Do konce sedmdesátých let 20. století byla *Babička* vydávána v nakladatelstvích dětské literatury (poslední vydání v Albatrosu v roce 1977) a již v osmdesátých letech 20. století budila jisté rozpaky v doporučeních pro mimočítankovou četbu. Od druhé půle devadesátých let v oprávněné tichosti proplová do hodin literatury na vyšším stupni sekundárního stupně všeobecného vzdělávání a stává se tak četbou vyzrálějšího čtenáře.

***Babička* jako kanonický čítankový text. Vydávání *Babičky* v edicích pro mládež a jako souvislá četba školní**

Kanonické čítankové texty ve sledovaném období vykazují několik znaků. Pokud bychom se na jejich výběr soustředili z hlediska

preferance žánrové, pak je nejvíce zastoupena balada. Její výběr se proměňuje, stále více se preferuje od padesátých let 20. století balada sociální s tím, že můžeme uvažovat o dvou stálicích, a to o ohlasové baladě Františka Ladislava Čelakovského Toman a lesní panna (*Ohlas písní českých*) a sociální baladě Jana Nerudy Dědova mísa (*Knihy veršů*). Velké zastoupení má *Kytice* Karla Jaromíra Erbena (*Kytice, Zlatý kolovrat, Vodník, Polednice, Svatební košile aj.*), *Staré pověsti české* (zejména Růžový palouček, O králi Ječmínkovi, Blaničtí rytíři, O Žižkovi) a úryvky z historických románů Aloise Jiráska.

Babička drží primát mezi prozaickými díly, z kterých byly vybrány kapitoly a úryvky. Jejich charakter se měnil se společensko-politickými poměry doby a s vývojem didaktického pojetí literatury (na základě badatelského výzkumu dějin a teorie literatury). Je proto zajímavé uvést názvy jednotlivých ukázek v čítankách:

Povodeň (III SŠ 1899 – II MěŠ 1912 – V Nová čítanka 1942), Jak se babička seznámila s císařem Josefem (III SŠ 1899 – III OŠ 1905), Štědrý den (III SŠ 1899 – I MěŠ 1925), Jak babička učila děti milovat vlast (Čítanka I MěŠ 1901 – I MěŠ a SŠ 1946 a později s názvem Podzimní den VII ZDŠ 1968 – VII ZŠ 1982), Jak babička hospodařila (I MěŠ 1901 – Babiččin pracovní den VI SVVŠ 1958), Velikonoce na Starém bělidle (II MěŠ 1901), O Viktorce (III OŠ 1905), Babiččin příchod do údolíčka, Babiččina světnička (I MěŠ 1914), Z myslivcova vypravování (IV – pro 5. školní rok MŠN 1925), Na Starém bělidle (II MěŠ 1926), Dračky (I SŠ 1930), Bouře (II SŠ 1932 – I Jaro MěŠ 1935), Častí hosté na Starém bělidle (II SŠ 1932), První den ve škole (II SŠ 1932), Stromy a zvířata (III SŠ 1935), Večer před svatým Janem (III SŠ 1935 – Předvečer svatojánský V ZŠ 1981), Zjara na Starém bělidle, Vynášení smrti (I MěŠ a SŠ 1946), Kudrnova rodina (VI SVVŠ 1958), 7. kapitola (VIII VVŠ 1962), 3. a 9. kapitola (XI VVŠ 1959), úryvek o Viktorčině smrti (VI ZŠ 1997).¹

1] Vysvětlivky ke zkratkám: SŠ – střední škola, MěŠ – měšťanská škola, OŠ – obecná škola, SVVŠ – střední všeobecně vzdělávací škola, ZDŠ – základní devítiletá škola, ZŠ – základní škola.

V daném období byla vydávána v edicích a knižnicích školní četby a četby pro mládež, upravována a metodicky vybavována. Prvním vydavatelem byl sběratel českého folkloru, zejména dětského (*Naše děti*, 1888), a autor čtyřdílné řady Českých čítanek pro střední školy František Bartoš (vycházely v letech 1876–1924 včetně *Malé slovesnosti pro vyšší třídy škol středních*). Vezmeme-li v úvahu dobu jejího vzniku, předběhla Bartošova řada svým pojetím výběru a metodického uspořádání dobu, a to zejména značným podílem folklorizace (včleňování folkloru do umělecké literatury) české a slovenské literatury.

Bartoš *Babičku* Boženy Němcové poprvé upravil jako první svazek Národní bibliotéky české mládeže v roce 1887 (další vydání 1892, 1903). Jednotlivé kapitoly vybavil nadpisy, pod kterými byly úryvky z *Babičky* uváděny v čítankách, a upravil *Babičku* jazykově (dle vydání z roku 1862). V předmluvě nabádá k znalosti a četbě klasických děl pro studující mládež, neslibuje pouze zábavu, ale skutečnou opravdovou práci, promýšlí vydávání metodických návodů a hodnotí význam *Babičky*: „Jestli Babička z těch spisů, které [cím] častěji se čtou, tím více ku čtení lákají, vždy nové a nové krásy žasnoucímú zraku čtenářovu odhalující. Zvláštní, nevýslovný půvab tohoto díla plyne z vlastní jeho povahy, jakožto díla vpravdě uměleckého, klasického. Babička jest obrazem života venkovského tak věrným a tak realisticky skresleným, že kdo sám život ten poznal, všecko jak živoucí před zraky svými spatřuje. A obraz tento ozáren jest takovým poetickým leskem, že z každého jeho rysu proleskuje geniální tvůrčí duch velké umělkyně“ (Bartoš 1887: 4).

Dále rozvádí charakteristiku titulní postavy a postav dětí; *Babička* v Bartošově vydání k nám sestupuje jako realistická venkovská próza z krajiny čistého a naivního dětství.

Další vydání *Babičky* pro mládež pořídil pozdější upravovatel Bartošových čítanek Jan Kabelík (vydávána 1903–1939). V jeho předmluvě je již zařazen dobový návod k didaktické interpretaci, ve kterém jsou zdůrazněny okolnosti vzniku *Babičky* a přátelské svazky Boženy Němcové. Oceňuje reálný podklad děje a postižení typických postav českého venkova první poloviny 19. století.

Rozvíjeny jsou charakteristiky postav a kompozice díla, analyzován podtitul i moto ve vztahu k ideji *Babičky*. Toto školní vydání zůstalo rozčleněno na kapitoly, bylo upraveno jazykově a v kapitole Jak byla Babička přijata zhodnotil Kabelík kritickou reflexi prvního vydání: „Božena Němcová připsala pod titul své skladby: Obrazy venkovského života. My ji nazýváme povídkou vesnickou, která se hlásí životními postavami do nastalého tehdy období tvorby realistické, třeba svět, jež představuje, jest básnic-ky zidealizován, jak často bývá ve vzpomínkách na doby radostného mládí“ (Kabelík 1923: 8).

Václav Tille vydání *Babičky* pro mládež pořídil ve své edici Žeň z literatur (1914, 1923) a doprovodil jej podrobným životopisem a interpretačním zamyšlením, které je doslovně přejato z jeho úspěšné monografie *Božena Němcová* (1911). Ovšem Tille ctil dílo, jeho podrobné názvy epizod jednotlivých kapitol byly uvedeny pouze v obsahu a měly napomoci k lepší orientaci v textu ve školní četbě.² Tilleho *Božena Němcová* byla nejvíce vydávanou a uváděnou monografií – tato kronika života byla zatím v posledním vydání (1969) v doslovu Mojžíra Otruby promyšlena právě z hlediska její dlouhodobé recepce. Otruba zde nalézá „spodní průběžný proud odkazů, značících bytost Němcové“ (Otruba 1969: 251). Životopisné publikace pro mládež vydávala Marie Gebauerová, která upravila *Babičku* ve vydání druhého svazku *Sebraných spisů* z roku 1905 (vydávána do roku 1939). První z nich (*Božena Němcová 1820 až 1862*, 1920) je zajímavě komponované pásmo z korespondence Boženy Němcové, vytvářející její životopis, které je doprovázeno fotografiemi (např. dcery Boženy Němcové Theodory, která ještě v době vydání žila). Pásmo začíná dopisem neznámému adresátovi se vzpomínkou na pobyt ve Chvalkovicích, když předtím Gebauerová poznamená, že „v Babičce je vylíčeno, jak plynulo dětství Boženy Němcové“ (Gebauerová 1920b: 8).

2] Ukázky z Tilleho interpretace *Babičky* se uvádějí dodnes v učebnicích a čítankách – např. ji cituje Jaroslav Blažke v učebnici pro střední školy *Kouzelné zrcadlo literatury* (2003: 251).

Tato životopisná montáž navozuje dojem autentičnosti. Druhá publikace pod tímž názvem *Božena Němcová* je komentovaná antologií úryvků vybraných děl včetně *Babičky*, která byla vydána v Melantrichu a snad také datována rokem 1920. Stručně je uveden životopis Boženy Němcové a dílo je vykládáno spíše z výchovného hlediska; velmi ceněny jsou dopisy Němcové synovi Karlovi. S didaktickým výkladem *Babičky* se setkáváme brzy – již v roce 1892 byl vydán spisek *Pedagogický význam Babičky Boženy Němcové* (Karel Šmídek). V roce 1955 Jiřina Popelová analyzuje osvětlené vychovatelské myšlenky postav (hlavně *babičky* a *dívčích* postav), ze složek výchovy zvláštní důraz klade na výchovu vlasteneckou a čtenářskou („Z dopisů Karlovi by se dal sestavit skutečný návod pro četbu mladého člověka“ – Popelová 1955: 88n).

Podle vydání ze *Sebraných spisů* (1905) vycházela vydání *Babičky* (1923) Aloise Gregora, profesora dívčího reálného gymnázia v Brně, který byl taktéž spoluautorem čítanek pro střední školy. Jednotlivé kapitoly byly opět osázeny podrobnými názvy jednotlivých epizod v textu. Cenná je část metodická. Gregor uvádí životopis, genezi díla, předlohy literárních postav zve „skutečné modely“, ale již zaznamenáváme proměnu „dění smyslu“ díla: „Více než skutečnost, která jest skoro všude podkladem jejího líčení, rozhoduje u ní umělecká vůle, básnická fantazie, tvůrčí síla, pozorovací talent a pečlivá snaha zachovat jednotný ráz díla“ (Gregor 1923: 27). Cenný je soupis odborné literatury a školních vydání.

Významnou metodickou příručkou předválečné literární výchovy pro nižší stupeň sekundárního vzdělávání je *Novodobá česká literatura ve škole* (1920–1937) Františka Götze, ve které je zastoupena i dobová interpretace *Babičky*. František Götz byl člověkem a vědcem širokého záběru, v období, kdy psal a přetvářel tuto didakticky zaměřenou interpretační příručku, vycházel z filozoficko-estetické koncepce bergsonismu, tj. zejména z myšlenky, že tvůrčí dílnou autora byla intuice duševního dění a že „podstatou dění vesmírného je věčný, tvůrčí elán životní a durée psychologická je jeho věrným obsahem, skrytým v lidském

individu“ (Černý 1992: 306–307). Götz to formuluje takto: „Básník bude naopak rozjímati o sobě, bude se nořiti do svého nitra, sdružujícího jako leydenská láhev stavy, nálady a city, které jsou vlastní celé generaci, bude se snažiti proniknouti až k prostému a ryzímu stavu duše...“ (Götz 1921: 8). Jeho tvorbu charakterizuje přílišné rozměňňování filozofických a estetických východisek, ale můžeme shrnout, že základním východiskem jeho rozboru děl je estetický prožitek a determinovanost autora prostředím. *Babička* byla zařazena do oddílu Romantická povídka a drama se silným sklonem k realismu. Vývoj Němcové „ve velkou českou spisovatelku“ je dle Götze ovlivněn dvojím prostředím („prostředí šlechtických služebníků [...] a v kraji, kde se zachovávaly staré české lidové zvyky“ – Götz 1921: 104) a četbou zejména německých romantických povídek a románů. Okolnosti vzniku *Babičky* jsou rámovány zejména tradovaným okamžikem zoufalství, Götz spatřuje hlavní smysl díla v myšlence sbratření lidstva a sbratření člověka s přírodou.

Za války vycházela skvostná vydání *Babičky*, zájem o četbu byl podmíněn filmovou adaptací a celkově stísněnou atmosférou, mimo jiné vyšel životopis Františka Kubky a Miloslava Novotného *Božena Němcová* (1941) v edici Kořeny s obrazovými dokumenty a vydání *Babičky* s fotografiemi z filmu (1940, upravil Miloslav Novotný).

Po únoru 1948 určoval v lidově demokratickém Československu vznik školské soustavy zákon z 21. dubna 1948 o jednotném školství, který byl koncipován pro období budování socialismu. V *Učebním plánu a osnovách* (1948) je *Babička* zařazena do souvislé četby vedle *Kytice* Karla Jaromíra Erbena, *Povídek malostranských* Jana Nerudy a Tylova *Strakonického dudáka*. Tvorba Němcové je charakterizována jako druhá vrstva mladých klasiků (tj. narozených okolo roku 1820). Analyzovali jsme řadu čítanek, které vznikly po úpravě školského systému (1953) v roce 1954–1955.³ Texty Boženy Němcové jsou ve všech čítankách pro

3] Jejich základním recenzentem byl Josef Hrabák, autory pro 6.–8. ročník byla Hedvika Sedláková spolu s Františkem Vítkem pro 6. ročník, s Annou Stromšíkovou

6.–9. ročník SVVŠ. Ukázky z *Babičky* tvoří dohromady 45 stran s podrobnými metodickými návody, omezujícími se na postižení charakterů a obrazů díla – a zde zřejmě začíná averze k tomuto základnímu klasickému dílu, kterou pocítujeme ve školské praxi dodnes. Uvedená čítanková řada z padesátých let zaznamenala řadu vydání, v roce 1960 byl ale přijat další Zákon o soustavě výchovy a vzdělání a v roce 1962–1963 vznikla další řada čítanek. Četba *Babičky* byla zařazena do 7. ročníku (Obrazy přírody a lidu naší země, jeho života, bojů a budovatelské práce) a doporučena jako společná mimočítanková četba. Takto byla *Babička* doporučována ve školní četbě až do počátku devadesátých let 20. století,⁴ ediční praxe ve vydávání *Babičky* korespondovala s literární výchovou, nová školní vydání (1956–1961) vycházela s doslovem tehdy začínajícího marxistického vědce Vítězslava Rzounka, autora jedné z čítanek. Je nutné si uvědomit, že interpretace literárních textů byla vedena s důrazem na ideově tematickou rovinu přečtených literárních děl. V Rzounkově doslovu je například v životopisu Boženy Němcové obšírně vyložena její činnost v Českomoravském bratrstvu. *Babička* se stávala nositelkou nejlepších lidových vlastností, její charakter odvisel od výchovného působení (bez Boha) a s výroky typu „babička zná cenu práce, která je jediným zdrojem obživy člověka“ (Rzounek 1961: 225).

Po válce vycházela četná vydání pro mládež od roku 1953 až do roku 1977 (SNDK a Albatros, celkem 11 vydání). V současnosti školní komentované vydání nemáme, lze využít kritického vydání s komentářem Jaroslavy Janáčkové. Ovšem kritické vydání s poznámkovým a metodickým aparátem pro literární výchovu na středních školách by jistě vyučující i studenti uvítali.

a Vojtěchem Sloukou pro 7. ročník a s Oldřichem Audym pro 8. ročník, pro 9. ročník sestavil čítanku Vítězslav Rzounek, pro 10. ročník Milan Jungmann a pro 11. ročník Jan Petrmichl. Jednotné vydání bylo v nižších ročnících koncipováno tematicky a od 9. ročníku chronologicky, na něj navazovaly čítanky pro 10.–11. ročník. 4) Metodická příručka z roku 1989 uvádí četbu Podzimního dnu. K textu doporučují její autoři citovat pasáž z *Obrazů z okolí domažlického s vlasteneckým akcentem* a Tilleho monografii *Božena Němcová*, monografii Zdeňka Nejedlého a marxistickou studii Julia Fučíka *Božena Němcová bojující* (1940) a posléze interpretaci Jiřiny Táborské z příručky *Rozumět literatuře* (1989).

Na základě hojné četby *Babičky* Boženy Němcové do druhé světové války, kdy byla „knížka o babičce“ tematicky dětem blízká, a povinné školní četby v padesátých až osmdesátých letech 20. století vzniklo neměnné doporučení zařazovat toto dílo do četby dětí, a tudíž i do klasického fondu literatury pro děti. Z *Babičky* je možné použít úryvků jako například Jak babička děti učila milovat vlast, O povodni, Bouře atd., ale interpretačně (i z hlediska syžetu a autorského stylu) patří toto dílo již do literární výchovy na středních školách. Její celistvě vedená interpretace by mohla ovlivnit současné receptivní tápání tohoto kanonického díla české literatury.

Návrh na současnou didaktickou interpretaci

Babička je náročným literárním textem a je vhodná pro interpretaci až na střední škole. Pro učitele jsou podnětné odborné studie a metodické návody, jako jsou například *Příběh tajemného psaní* Jaroslavy Janáčkové (2001) spolu s její interpretací *Babičky* v příručce *Česká literatura od počátku k dnešku* (1998) a s vybranými kapitolami z *Knížky o Babičce* Václava Černého (1963). Citace z *Babičky* jsou z kritického vydání pro mládež (1967).

Při výuce literatury odlišujeme badatelskou a didaktickou interpretaci, již v tomto rozlišení se žáci nebo studenti učí chápat „možnosti“ opakované četby a proměny „porozumění“ literárnímu dílu. V současné době sílí tvorba a vydávání interpretačních příruček zejména pro školské účely, které by mohly sloužit jako výchozí podnět pro učitele. Příprava interpretace učitelem a její realizace se studentem nebo žákem se stává cílem didaktické interpretace, v níž má být zdůrazněn estetický prožitek četby, který vede k uchopení smyslu díla zúčastněným subjektem – žákem a k poznávání základních teoretických a historických souvislostí díla. Esteticko-receptivní pojetí rozpracovává systematictější interpretační možnosti působení literárního díla na čtenáře včetně dobových ohlasů literárních děl.

Percepce textu může mít různou podobu (audiovizuální, filmová adaptace). Budeme se snažit *Babičku* vnímat jako dílo o podobách lásky, která k nám vyznačuje z krajiny dětství a ze vzpomínek,

„kde lidské poměry a vztahy řídí láska [...] steré její podoby jsou láskou jedinou“ (Černý 1963: 79). Poukážeme na dvojí zkušenost smrti (fenomenologické zkoumání): jednak známe smrt jako imanentní budoucnost našeho vlastního života, jednak jako smrt druhého člověka, jíž jsme přítomni anebo o níž víme zprostředkovaně.⁵ Interpretaci *Babičky* je možné vést prostřednictvím celku díla nebo jeho částí. – Vybrat části *Babičky* jako například 6. kapitulu – příběh Viktorčin a z 16. kapitoly od „Byla jsem děvčice vyrostlá už“ po „a zamlčela se“ (s. 177–188). Ze svátků – krajiny dětství – harmonizujícím prvkem je v *Babičce* Štědrý den (kapitola 12 – do „mošny výsluhu“. A k lásce v životě zamyšlení babičky z kapitoly 9 (s. 118–119, od „Babička se podívala nahoru.“ po „Po chvilí vejde tiše do stavení.“). K průběhu percepce by se měl učitel vrátit, zhodnotit první dojem a vysvětlit nesrozumitelná slova, lexikální a syntaktické obraty, archaismy atd.

Poetologická analýza. Geneze *Babičky* a genologické zařazení. Způsob narace. Kompozice. Kam zařadit prózu žánrově. Vesnická povídka patří v návaznosti na George Sandovou k idylicko-sentimentální linii romantismu i k jeho sociálnímu vizionářství (srov. Hrbata 1999). *Babička* jako romanticko-folklorní próza. Lze uvést citaci: „Obrazy venkovského života míří v podání Boženy Němcové k navozování modelových situací lidského bytí, k modernímu mýtu o schopnosti ženy překračovat z lásky, i snad jen z pouhého vábení dálkou, hranice domova, odkládat strach z nepoznaného, oddat se vášni bez rozmyslu a do bezrozumí“ (Janáčková 2001: 68).

Kategorie času prolíná celým dílem: den, týden, rok, několik let, čas jako bytí k smrti – naplněná smrt a dvojí předčasná smrt (Viktorky, s níž je spojen tragický osud lásky, a osud Hortensiin – předčasná smrt lásky naplněné vůli Babičky). Čas cyklický ve svátcích (Boží tělo, O svatém Janě, Na pouti) a zejména obyčeje

5) „Tam, kde je nám v lásce dána osoba sama, jen tam, ale zato s vnitřní nutností, se dotýkáme ontologického problému jejího vztahu ke smrti. Avšak jediným prostředkem, jak ze zažitě zkušenosti získat pro filozofické vědomí všechno to, co pravdivého obsahuje, je její znovuprožívání ve vzpomínce. Tento nevyhnutelný postup pro vykazování jistých skutečností lidské existence nazýváme ‚opakováním‘ – čtenář jej sleduje nikoli jen rozumově“ (Landsberg 1990: 125–26).

a svátky v průběhu roku: podzim (Dušičky, Sv. Martin a sních, Dračky, přástky, Lucie), zima (Štědrý den a jeho zvyky, Jezulátko a stromeček, Pastýřská koleda, Štěpán, Tři králové a dlouhá noc, Hody, Dorota, Masopust ve městě, Maškary, Vynášení smrti, Květná neděle, Bílá sobota, Koleda) a folklorní pověsti a pohádky. Spojuje tak pohanské zvyky (vzývání o návratu božstev) s křesťanským založením života, v němž se některé náboženské rituály vytrácejí. Titulní postava babičky a další postavy. Autorské vyprávění. Stylistická analýza. Hlavní tajemství slohového umění Boženy Němcové spočívá v prostém a plynulém seřazování drobných detailů, které „vzbuzuje iluzi samé podstaty dění, nekonečného proudění, stálého příchodu a odchodu, vznikání a zanikání, objevování a mizení. Spisovatelka, která cítila dění jako nekonečný souvislý proud tichým, stejnoměrným tokem, nemohla se hrozit zla ani smrti“ (Mukařovský 1982: 693).

Tázání se po smyslu textu. V čem je pro mne text zajímavý, přitažlivý – nastoluje starosvětské zvyky a nové způsoby se například soustřeďují právě ve Štědrém večeru. Klademe otázky: Je literární text *Babičky* pro mne stále čtenářsky přitažlivý, a pokud není, proč? (téma, jazyk, struktura). Viděl jsem filmovou nebo divadelní adaptaci? Co (četba knihy nebo shlédnutí filmové adaptace) na mne víc zapůsobilo a proč?

Základní poznatky by měly být uváděny do souvislosti s literárněhistorickým kontextem a s kontextem autorské tvorby – plodné třiletí v životě autorky (*Pohorská vesnice, V zámku a v podzámčí, Kávová společnost, Čtyry doby*), souvislost tvorby s Čelakovským a Erbenem (Vodička, Janáčková). Zdůraznění čtenářského přijetí díla – dobové, kanonické, vliv společensko-historických souvislostí, zamlčování křesťanského významu díla ve škole a proklamace děl prostřednictvím ideologie nebo nadosobních vizí – vztahu k obrozenému jazyku, vlasti. Zdůraznit vztah díla k literárnímu dědictví a tradici. Dle povahy textu vhodná mezipředmětová souvislost (např. s výtvarnou výchovou – portréty Boženy Němcové a ilustrace díla).

Tvořivé činnosti včetně produkce textů: snaha o umělecký přednes ukázky menšího rozsahu. Zkus nahradit stávající titul

jiným titulem. Změní se tím smysl díla? Jaké závěry mohou existovat, aniž by se smysl díla změnil? Využití internetu – čtenářské záznamy, pokusy o interpretaci, upozornění na nízkou kvalitu obsahů z četby na internetu nebo naopak na weby, jejichž interpretační úroveň je na slušné úrovni.

Výběr úryvků z korespondence k didaktické interpretaci: čerpáme z komentované edice korespondence, čteme dopis, který – osvobozen od své prvotní sociální interakce – se uvolňuje pro vnímání estetické. „Jde-li o dopisy velké národní spisovatelky, o listy staré půldruha století, jejich původní estetický potenciál se pro nás násobí i s povědomím o pisatelce jako tvůrkyni Babičky, pohádek a dalších próz, s nimiž jsme se čtenářsky či jinak setkali“ (Janáčková 2001: 22).

Korespondence a výběr listů Boženy Němcové a jejích blízkých pro interpretaci: tradují se dva dopisy, které jsou uváděny a analyzovány a které dělí pouhých šest dnů – Janu Helceletovi ze 4. 6. 1855 a Aloisi Vojtěchu Šemberovi z 10. 6. 1855. Stejně tak jsou tradované úryvky z dopisu Veronice Vrbíkové (22. 1. 1851): „Byla jsem již kolik let vdaná, když se mi dostaly do rukou spisy Tylovy, ty mi hnuly srdcem a živě mi na mysl uvedly dobrou mou babičku“ (Němcová 2003: 170). Uváděné úryvky jsou poměrně krátké a nemůžeme tvrdit, že by charakterizovaly rozdílnou komunikační strategii pisatelky – ta je pak obsažena v celých listech nebo ve větších výsecích, jak je uvádí Janáčková (2001: 14) a Wimmer (2001: 140). Ve výuce byla hojně využívána monumentální edice dokumentárních materiálů Miloslava Novotného, šestidílný *Život Boženy Němcové* (1951–1956).

Doporučujeme číst a interpretovat pět listů: Janu Helceletovi (po 7. 6. 1855), neznámému adresátovi (na počátku srpna 1855), Adéle Panklové (25. 11. 1856), úryvek z dopisu Josefa Němce Boženě Němcové (12. 12. 1856) a list Karlu Němcovi (22.–23. 12. 1856).

Literatura

BARTOŠ, František

1887 Předmluva, in B. Němcová: *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: I. L. Kober), s. I–XII

BLAŽKE, Jaroslav

2003 *Kouzelné zrcadlo literatury. Písemnictví 19. věku* (Praha: Velryba)

ČERNÝ, Václav

1963 *Knížka o Babičce* (Praha: Lidová demokracie)

1992 *Tvorba a osobnost 1*, ed. J. Šulc (Praha: Odeon)

GADAMER, Hans Georg

1999 *Člověk a řeč* (Praha: Oikoymeneh)

GEBAUEROVÁ, Marie

1920a *Božena Němcová* (Praha: Melantrich)

1920b *Božena Němcová. 1820–1862* (Praha: Nákladem České grafické unie)

GÖTZ, František

1921 *Novodobá literatura česká ve škole* (Brno: VO ÚSU na Moravě a ve Slezsku)

GREGOR, Alois

1923 Úvod, in B. Němcová: *Babička* (Brno: Stanislav Kočí), s. 272

HRBATA, Zdeněk

1999 *Romantismus a Čechy* (Praha: H+H)

JANÁČKOVÁ, Jaroslava

2001 *Příběh tajemného psaní. O pramenech a genezi Babičky* (Praha: Akropolis)

JANÁČKOVÁ, Jaroslava – MACUROVÁ, Alena a kol.

2001 *Řeč dopisů, řeč v dopisech Boženy Němcové* (Praha: ISV)

KABELÍK, Jan

1923 Předmluva, in B. Němcová: *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: Šolc a Šimáček)

LANDSBERG, Paul Ludwig

1990 *Zkušenost smrti* (Praha: Vyšehrad)

LEHÁR, Jan – STICH, Alexandr – JANÁČKOVÁ, Jaroslava – HOLÝ, Jiří

1998 *Česká literatura od počátků k dnešku* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

MUKAŘOVSKÝ, Jan

1982 *Studie z poetiky* (Praha: Odeon)

NĚMCOVÁ, Božena

1887 *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: I. L. Kober)

1903 *Babička. Vybrané spisy Boženy Němcové* 5 (Telč: Emil Šolc)

1923a *Babička* (Brno: St. Kočí)

1923b *Babička* (Praha: Jan Laichter)

1939 *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: Šolc a Šimáček)

1953 *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: SNDK)

1961 *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: SPN)

1967 *Babička. Obrazy venkovského života* (Praha: SNDK)

2003 *Korespondence* 1, edd. J. Janáčková, L. Saicová Římalová a kol.
(Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

2004 *Korespondence* 2, edd. J. Janáčková, L. Saicová Římalová a kol.
(Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

OTRUBA, Mojmír

1969 *Obraz otevřený*, in V. Tille: *Božena Němcová* (Praha: Odeon),
s. 239–251

POPELOVÁ, Jiřina

1955 *Pedagogický význam díla Boženy Němcové*, in J. P.: *Tyl. Němcová. Klácel* (Praha: SPN), s. 61–105

RZOUNEK, Vítězslav

1961 *Doslov*, in B. Němcová: *Babička. Obrazy venkovského života*
(Praha: SPN), s. 270

SEDMIDUBSKÝ, Miloš – ČERVENKA, Miroslav – VÍZDALOVÁ, Ivana
(edd.)

2001 *Čtenář jako výzva. Výbor z prací kostnické školy recepční estetiky*
(Brno: Host)

ŠMÍDEK, Karel

1892 *Pedagogický význam Babičky Boženy Němcové* (Praha: I. L. Kober)

TILLE, Václav

1969 *Božena Němcová* (Praha: Odeon)

VODIČKA, Felix

1956 *Vznik typu v Babičce Boženy Němcové*, *Česká literatura*, č. 2,
s. 97–118

ZEMAN, Milan a kol.

1986 *Rozumět literatuře* (Praha: SPN)

PhDr. Jana Čeňková, PhD., Univerzita Karlova, Praha